

УДК 371.13

Є. І. Боркач,

кандидат фізико-математичних наук, проректор
(Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Берегово)
barkatsj@gmail.com

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ В УГОРЩИНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано стан міжнародної академічної мобільності в Угорщині на початку нового тисячоліття. Проаналізовано, що близько 5 % усіх студентів у 2009-2010-му навчальному році в Угорщині були іноземці і абсолютна кількість іноземних студентів в країні продовжує збільшуватися. Виявлено, що на основі аналізу розвитку вищої освіти та довгострокових трендів у формуванні кількості студентів, угорські фахівці прогнозують продовження експансії вищої освіти в Угорщині та бачать реальну можливість збільшення кількості іноземних студентів у країні до 2020-го року в чотири рази.

Постановка проблеми. Міжнародна академічна мобільність явище не нове. Упродовж тривалого часу вона була природним атрибутом вищої освіти в середньовічній Європі. Принципи організації середньовічних європейських університетів вже тоді створювали сприятливі умови для академічного паломництва, можливості для проходження найкращої підготовки здібними студентами. По суті цілі академічної мобільності й у наші дні не сильно змінилися. Вражаючи змінилася сама вища освіта, яка відтоді пройшла низкою метаморфоз. У минулому столітті наука та освіта зазнала особливо значних змін, які торкнулися країн з дуже відмінним ступенем економічного розвитку. Європейські країни втратили провідні позиції, які займали в першій половині століття, на користь Північної Америки, а наприкінці століття за кількістю студентів і наукових розробок вперед стали вириватися динамічно прогресуючі країни Східної та Південно-Східної Азії. У цій ситуації європейські країни, разом та поодиночі, робили спроби загальмувати втрату позицій, але без особливих успіхів. За таких умов процес інтернаціоналізації вищої освіти почав осмислюватися по-новому [1]. Наука за визначенням є інтернаціональною і не має національних кордонів, а національну належність мають тільки вчені. Завданням університетів є створення наукових та інноваційних цінностей [2], які можуть мати тільки міжнародне тлумачення.

Європейська потреба мобільності зіграла серйозну роль в започаткуванні болонського процесу, і саме тому створення і розвиток академічної мобільності займає в ньому центральне місце. За минуле десятиліття досягнені важливі результати у здоланні перешкод академічної мобільності: проведена реформа структури підготовки, набула загального розповсюдження кредитно-модульна система ECTS, впроваджується система забезпечення якості, заснована на єдиних принципах, та рамка кваліфікацій, робляться кроки для забезпечення трансферу стипендій та кредитів тощо. Однак, хоча вже сам факт існування болонського процесу значною мірою сприяє інтернаціоналізації вищих навчальних закладів, мобільність зростає, але ще все не досягає бажаних масштабів, і навіть сьогодні, зокрема і в Україні, скоріше вважається винятком, ніж правилом [3].

У 2009-му році в Левені міністри європейських країн, відповідальні за вищу освіту, закликали "всі країни до розвитку мобільності, забезпечення її високої якості, урізноманітнення її типів та розширення її сфери впливу." Була сформульована конкретна мета: "До 2020-го року щонайменше 20 відсотків випускників Європейського простору вищої освіти мають мати закордонний досвід навчання або підготовки" [4].

Нині всім відомі соціально-економічні аспекти академічної мобільності та очевидна її необхідність, в цьому вже нікого не треба переконувати. Але і надалі залишається актуальним питання що і як треба робити в інтересах розширення академічної мобільності, перетворення її на буденну реальність [3]. Які стратегічні цілі мають поставити перед собою українські заклади щодо розвитку мобільності та як їх досягнути? Яку роль у їх визначенні мають відіграти аналіз існуючого досвіду міжнародної академічної мобільності, результати науково-педагогічних досліджень, думка представників вищих навчальних закладів та роботодавців, рішення державних органів управління освіти, питання взаємовизнання навчальних досягнень та подальше розкриття можливостей кредитно-модульної системи? Як на основі врахування інтересів усіх зацікавлених сторін та максимального використання наявних можливостей створити національну стратегію розвитку мобільності? Які чинники впливають на вибір цільової країни мобільними студентами? Отримати відповідь на ці та інші питання може допомогти узагальнення досвіду угорської вищої освіти, яка, за часткою іноземних студентів входить до десятки лідерів серед європейських країн.

Мета дослідження. Невпинне збільшення кількості іноземних студентів в українських університетах актуалізує вивчення досвіду країн, які стикаються з аналогічними проблемами. Угорщина є однією із таких країн. Метою даної роботи є узагальнення характерних особливостей академічної мобільності іноземних студентів в Угорщині та її вплив на розвиток вищої освіти країни.

Останні дослідження та публікації. Дослідженням міжнародної мобільності студентів в Угорщині займалися Й. Берач [1; 5], Й. Чірік [3], Т. Лайош [6], Г. Нараї-Сабо [2], М. Л. Рийдеї [7], Т. Козма [8] та інші. Ними узагальнені результати низки національних та міжнародних досліджень у сфері студентської мобільності, звіти вищих навчальних закладів, досліджень проведених за сприяння фонду TEMPUS, дані Eurostat, UNESCO тощо.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених дослідницьких завдань автором був проведений аналіз нормативно-правових та регламентуючих документів, баз даних, документації та електронних ресурсів вищих навчальних закладів та Міністерства людських ресурсів Угорщини, фахової літератури щодо міжнародної академічної мобільності угорських студентів.

Результати дослідження та їх обговорення. Академічна мобільність дозволяє студентам готуватися до майбутньої професії в закладах освіти, які найбільше підходять до їх рівня підготовки та індивідуальних вимог. Сучасні транспортні системи, засоби логістики у XXI столітті надали нового імпульсу та змісту міграції загалом, в тому числі й навчальній [7]. І нині, на початку нового тисячоліття мобільність функціонує як мірило якості освіти та як економічний стимул, а отже, загострює конкуренцію між закладами освіти [6]. З економічної точки зору, маркетингу чи ринку будь-яку галузь невеликої країни, її конкурентоспроможність найкраще можна оцінити на основі її експортних показників. Деякі угорські фахівці вважають, що такий підхід застосовний і до вищої освіти [9]. При такому підході підготовка іноземних студентів, надані при цьому освітні послуги виступають як експортований продукт, а кількість іноземних студентів – як мірило орієнтації на експорт вищої освіти країни.

За оцінками експертів загальне число угорських студентів, які здобували диплом за кордоном у 2010-му році становило приблизно 10 000. У 2009-2010-му навчальному році в Угорщині навчалось 18154 іноземних студентів. Це складає 4,9 % усіх студентів і 6,2 % студентів на денній формі навчання. За цим показником Угорщина випереджає Італію, Іспанію та Польщу. Однак провідні європейські країни (Англія, Франція, Німеччина) мають показники удвічі вищі за угорські. Обнадійливі тренди минулого десятиліття завдячують частково й тому факту, що кількість студентів, які навчаються у вищій освіті країни досягла максимуму у 2005-му році, за яким наступив повільний спад. Однак й абсолютна кількість іноземних студентів продовжувала невпинно збільшуватися. Студенти прибувають до Угорщини більш як з 120 країн світу, серед них були 27 таких країн, з яких прибуло понад 100 студентів з кожної. Зі стратегічної точки зору варто розглянути три групи іноземних студентів [1].

До першої належать студенти, які приїжджають із сусідніх країн. Вони складають майже половину (47,6 %) усіх іноземних студентів. В останні три роки їх частка серед іноземних студентів зменшується, але продовжує збільшуватися їх абсолютна кількість. За винятком студентів з Австрії, переважна більшість групи це етнічні угорці, які навчалися і навчаються в угорськомовних програмах [1]. З точки зору вищого навчального закладу, викладачів, однокурсників вони не вирізняються із загалу як іноземні студенти [5]. Якщо студенти цієї категорії скористаються можливостями наданими їм новим законодавством і отримають угорське громадянство, то з статистики одразу зникне 50 % іноземних студентів, тоді як реально не зміниться нічого [1].

До другої групи належать студенти з інших європейських країн. Їх частка серед іноземних студентів була 28,7 %. Більшість студентів цієї групи приїждить з десятка країн, серед яких є і такі, що є цільовими країнами студентської мобільності в Європі. У 2009-2010-му навчальному році кожна з них представляла понад півтори сотні студентів. Найбільше в групі було студентів з Німеччини (1972 особи). За ними слідували студенти зі скандинавських країн Норвегії (738 осіб) та Швеції (436). Більшість цих студентів здобувають диплом лікаря на медичних факультетах країни, навчаючись на англійській або німецькій мовах. Торік на медичних факультетах угорських університетів навчався 13051 студент, з них 4594 (35,2 %) іноземців. Отримані від них за контрактом кошти, за оцінками експертів, складають 80 % плати за навчання всіх іноземних студентів [5].

Успіх лікарської підготовки угорських університетів пояснюється двома чинниками. З одного боку, в більшості країн дуже важко поступити на медичний факультет, бо цьому перешкоджають малі ліцензовані обсяги, тому значна кількість абітурієнтів вимушена виїжджати за кордон. Угорські університети вчасно помітили переваги такого становища. Починаючи з 1983-го року майже в половині угорських університетів проходила повна професійна підготовка майбутніх лікарів на іноземній (передусім, англійській) мові, що, окрім, отриманої у формі твердої валюти прибутків, значною мірою сприяло підготовці зазначених університетів до міжнародного співробітництва [6]. З іншого боку, рівень лікарської підготовки в Угорщині виявився достатнім для навчання іноземних студентів. В цьому відіграє роль багато чинників, однак, напевно, найважливіший – всесвітнє визнання наукових досліджень викладачів угорських університетів. Приклад американських університетів теж вказує, що ті з них, які займають перші місця у рейтингах за результатами наукових досліджень є першими і за кількістю іноземних студентів та дослідників. Що стосується студентів, то і в Угорщині спостерігається кореляція між кількістю публікацій, що з'являються на *Web of Science* та кількістю іноземних студентів. Найбільше фахових публікацій у співробітників медичного Університету Семмелвейса, і саме він традиційно приймає найбільше іноземних студентів. В Університеті Лоранда Етвеша (м. Будапешт) працює найбільше викладачів з науковими ступенями і там найбільша кількість іноземних докторантів. (Найбільше розходження між кількістю публікацій та іноземних студентів спостерігається в Університеті Корвінуса (м. Будапешт) та Паннонському Університеті. В той час, як на одного іноземного студента в Паннонському університеті припадало 6 публікацій, в Університеті Корвінуса – всього 0,33. Загалом кількість іноземних студентів на медичних факультетах угорських університетів коливалася від 27 % до 40 %. Це можна інтерпретувати як свідоцтво на користь того, що угорська медична освіта загалом цілісно сприймається іноземцями. Чого зовсім не можна стверджувати про інші галузі підготовки [5]. На інших спеціальностях кількість іноземних студентів різко коливається, що є ознакою значних відмінностей у рівні підготовки в окремих закладах.

До третьої групи належать студенти з інших континентів. Їх частка серед іноземних студентів досягла 23,7 % і продовжує динамічно збільшуватися. Найшвидше зростала кількість студентів з Ірану (848 осіб), які витіснили з першої позиції в групі студентів з Ізраїлю (808 осіб). За два роки з п'ятого на третє місце вийшли студенти з Нігерії (339 осіб), які випередили студентів з Турції (323 осіб) та США (300 осіб). Майже половина цих студентів навчається в Дебреценському університеті [1].

Найбільше іноземних студентів навчається в столиці країни Будапешті у великих спеціалізованих університетах та в трьох великих провінційних університетських центрах: Сегеді, Дебрецені, Пейчі. Раніше найбільше іноземних студентів навчалася в Університеті імені Семмелвейса (2481 особа, включаючи і докторантів), але наприкінці десятиліття його випередив Дебреценський університет (2883 особи, включаючи і докторантів), подаючи іншим гарний приклад того, як можна створити міжнародний освітній центр за межами столиці [1].

Висновки. В результаті глобалізаційних процесів, розповсюдження ринкових механізмів, набуття масовості вища освіта все більше стає схожою на особливу галузь економіки. Одним із наслідків цього є те, що й доля її все більше стає схожою до інших галузей економіки, які поступово переміщуються до інших країн. Мобільність студентів може суттєво вплинути на функціонування закладів освіти, та навіть поставити питання про доцільність підтримки певних галузей підготовки на базі закладів окремо взятої країни. Водночас студентська мобільність створює такі можливості для використання наявного освітнього та наукового потенціалу країни, вміле використання яких сприяє зростанню конкурентоспроможності всієї країни. На основі аналізу розвитку вищої освіти та довгострокових трендів у формуванні кількості студентів, угорські фахівці прогнозують продовження експансії вищої освіти в Угорщині. Водночас зазначають, що внаслідок ієрархізації континентальної мережі вищих навчальних закладів певні заклади, регіони зазнають піднесення, а інші будуть витіснені на периферію [8].

На думку деяких фахівців позитивна самооцінка міжнародної слави угорської вищої освіти оманлива, так само як хизування великою кількістю нобелівських лауреатів. Водночас система вищої освіти Угорщини ще володіє такими базовими здібностями та можливостями, свідомо підтримка яких дозволить отримати перевагу в конкурентних змаганнях. Але це можливо тільки за умови мобілізації усіх наявних ресурсів. Існує реальна можливість збільшення кількості іноземних студентів в Угорщині в чотири рази до 2020-го року, тобто до шістдесяти тисяч, але тільки за умови розробки правильної стратегії та реалізації прибутків від міжнародної діяльності у закладах та на урядовому рівні. Однак не варто очікувати від розвитку міжнародної мобільності вирішення недофінансування вищої освіти, виживання неефективно діючої системи. Ефект має проявитися, передусім, у кращому володінні іноземною мовою викладачами, дослідниками, студентами, більш інтенсивній інтеграції в міжнародне наукове життя, забезпеченні економіки країни більш конкурентоспроможними фахівцями [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Berács J. Diák mobilitás és Magyarország vonzereje / J. Berács // "Magyar Felsőoktatás 2010" Konferencia dokumentumok. BCE-NFKK Füzetek 6. – 2011. – P. 44–54.
2. Náray-Szabó G. Kutatás és versenyképesség a felsőoktatásban / G. Náray-Szabó // "Magyar Felsőoktatás 2010" Konferencia dokumentumok. BCE-NFKK Füzetek 6. – 2011. – P. 24–30.
3. Csirik J. Bevezető gondolatok a "Mobilitás Magyarországon – lehetőségek és teendők" című konferenciához / J. Csirik // Mobilitás Magyarországon – lehetőségek és teendők. A 2010. január 19-ki konferencia előadásainak összefoglalói. Kurucz K. főszerk. – Tempus Közalapítvány. – 2010. – P. 9–10.
4. Болонский процесс 2020 – Европейское пространство высшего образования в новом десятилетии. Коммюнике конференции европейских министров, ответственных за высшее образование, (Левен / Лувен-ла-Нев, 28-29 апреля 2009 г.) // Высшее образование в России. – 2009. – № 7. – С. 156–162.
5. Berács J. A Magyarországon tanuló külföldi hallgatók összetétele / J. Berács // Mobilitás Magyarországon – lehetőségek és teendők. A 2010. január 19-ki konferencia előadásainak összefoglalói. Kurucz K. főszerk. – Tempus Közalapítvány. – 2010. – P. 15–20.
6. Lajos T. A mobilitás mint a felsőoktatás erőforrása / T. Lajos // *Educatio*. – 2005. – № 2. – P. 267–281.
7. Rédei M. A Tanulmányi célú mozgás. Akadémiai Doktori értekezés / M. Rédei. – Reg-Info Kft, Budapest, 2009. – 160 p.
8. Kozma T. Meddig terjed a felsőoktatás? / T. Kozma // "Magyar Felsőoktatás 2008" Konferencia előadások. BCE-NFKK Füzetek 1. – 2009. – P. 38–49.
9. Török Á. Kovács B. A nemzetközi felsőoktatási verseny mérési problémáiról / Á. Török // "Magyar Felsőoktatás 2010" Konferencia dokumentumok. BCE-NFKK Füzetek 6. – 2011. – P. 24–30.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Berács J. Diák mobilitás és Magyarország vonzereje / J. Berács // "Magyar Felsőoktatás 2010" Konferencia dokumentumok. BCE-NFKK Füzetek 6. – 2011. – P. 44–54.
2. Náray-Szabó G. Kutatás és versenyképesség a felsőoktatásban / G. Náray-Szabó // "Magyar Felsőoktatás 2010" Konferencia dokumentumok. BCE-NFKK Füzetek 6. – 2011. – P. 24–30.
3. Csirik J. Bevezető gondolatok a "Mobilitás Magyarországon – lehetőségek és teendők" című konferenciához / J. Csirik // Mobilitás Magyarországon – lehetőségek és teendők. A 2010. január 19-ki konferencia előadásainak összefoglalói. Kurucz K. főszerk. – Tempus Közalapítvány. – 2010. – P. 9–10.
4. Bolonskii protsess 2020 – Evropeiskoe prostranstvo vysshego obrazovaniia v novom desiatiletii. Kommuniike konferentsii evropeiskikh ministrov, otvetstvennykh za vysshee obrazovanie. Leven (Luven-la-Nev, 28-29 apreliia 2009 g.) [The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the New Decade. Communiqué of the Conference of European

Ministers Responsible for Higher Education, (Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009] // Vysshee obrazovanie v Rossii [Higher Education in Russia]. – 2009. – № 7. – S. 156–162.

5. Berács J. A Magyarországon tanuló külföldi hallgatók összetétele / J. Berács // Mobilitás Magyarországon – lehetőségek és teendők. A 2010. január 19-ki konferencia előadásainak összefoglalói. Kurucz K. főszerk. – Tempus Közalapítvány. – 2010. – P. 15–20.
6. Lajos T. A mobilitás mint a felsőoktatás erőforrása / T. Lajos // Educatio. – 2005. – № 2. – P. 267–281.
7. Rédei M. A Tanulmányi célú mozgás. Akadémiai Doktori értekezés / M. Rédei. – Reg-Info Kft, Budapest, 2009. – 160 p.
8. Kozma T. Meddig terjed a felsőoktatás? / T. Kozma // "Magyar Felsőoktatás 2008" Konferencia előadások. BCE-NFKK Füzetek 1. – 2009. – P. 38–49.
9. Török Á. Kovács B. A nemzetközi felsőoktatási verseny mérési problémáiról / Á. Török // "Magyar Felsőoktatás 2010" Konferencia dokumentumok. BCE-NFKK Füzetek 6. – 2011. – P. 24–30.

Матеріал надійшов до редакції 04.09. 2012 р.

Borkach E. I. Академическая мобильность в Венгрии в начале XXI века.

В статье анализируется состояние академической мобильности в Венгрии в начале нового столетия.

Проанализировано, что около 5 % всех студентов в 2009-2010-ом учебном году в Венгрии были иностранцы и абсолютное число иностранных студентов в стране продолжает возрастать. Выяснено, что на основе анализа развития высшего образования и долгосрочных трендов в формировании количества студентов, венгерские специалисты прогнозируют продолжение экспансии высшего образования в Венгрии и видят реальную возможность увеличения количества иностранных студентов в стране до 2020-го года в четыре раза.

Borkach E. I. Academic Mobility in Hungary at the Beginning of the XXI Century.

The article examines the state of the academic mobility in Hungary at the beginning of the new century. It is analyzed that about 5 % of all students in 2009-2010-th school year in Hungary have been foreigners and the absolute number of foreign students in the country is growing constantly. It is concluded that based on the analysis of the development of higher education and long-term trends in the formation of foreign students amount, Hungarian experts predict the continuing expansion of higher education in Hungary and see a real opportunity to increase the number of foreign students in Hungary in four times until 2020.